

S Z E M L E

PURITÁN REALIZMUST!

A paraszt, a falu mindenekelőtt. A „vér és talaj egybecsendülése” újabban mítosszá színesedve hazudtolja a valóságot. A Sarlósoktól Féja Gézáig minden fiatal nekibuzdulás a parasztot öleli magához, Hitler és Darré demogógiája, Móricz Zsigmond himvirtusos földkiáltása, Gergely Sándor osztályharcos szeme a falunál, a parasztnál gyul fel mítosszá, hanggá, színné, regénnyé. És minden megnyilatkozás, legyen az vers, manifesztáció, reális riportázs, vagy akár pontos szociográfia — tudat alatt, nosztalgiásan — a parasztot félti és félti, melengeti, átkozza és glóriázza. Nincsen fontosabb tényvalóság, mint a faluvalóság önatmoszférájában. Semmit el nem venni belőle, semmit hozzá nem adni: egyszer már le kell számolni ezzel a legendával. Egyszer már számításba kell venni az erőket, a lehetőségeket, amiket a falu és a paraszt jelentenek. A falu korszerű szociális realitását cáfolhatatlan tényvalósággá kell tudatosítani és az adottságok realitását át megkeresni a lehetőségek realitását.

Semmit el nem venni, semmit hozzá nem adni: legenda-, emlék- és irodalmi-kölöncök nélkül megírni a falu, a paraszt mai életét: majd nem lehetetlennek látszó feladat. Új regényében (Der Kopflohn. Querido Verlag, Amsterdam) Anna Seghers mégis megpróbálja. Ami történik, amit el lehet mesélni, az ennyi: 1932 nyarán egy német faluban az egyik szegény paraszthoz beállít sohse látott városi rokona, egy ifjuncukás. Fáradt, éhes, szállást kér. Csak egy éjszakát, de eső jön, nem indulhat utnak és marad két napig, három napig, marad egész nyáron át segítségnek a munkában, amíg egy szép nap el nem jönnek érte — a gyilkosért — a csendőrök. A fiu fejére, aki egy tüntetésen leszúrt egy rendőrt, vérdíj volt kitűzve, a városban nagy plakáton ott állt a neve, a fényképe és a vérdíj: a falu egyik szegény gazdája és legmódosabbika ráismer. A szegény paraszt hazafelé már beosztja magának, hogy mi minden adósságot fog törleszteni a vérdíjből, de mire a faluhoz ér és látja maga körül az egyforma szegénységet egy minden kulturáltságnál finomabb — mert ösztönösebb — szemérmes riadozással nyeli magába a titkot. A falu gazdag birájának nincsenek skrupulusai: feljelenti. Ez a szürke keret zsufolva van a legszürkébb atmoszférával: faluvalósággal, emberekkel, akik nemcsak egymásnak, de önmaguknak is idegenek. Itt együvértartozásról, közösségről beszélni nem lehet. Itt emberek élnek idegenül egymás mellett. A falu: nem idill, de ellenséges atmoszféra, ahol sebző egymásrautaltságban élnek egymással férj és feleség, szülő és fiu, akik öngyilkosságba és gonosztettbe hajszolják egymást. És erre rádöbbennek maguk a parasztlak is: „Allgeiernek egyszerre nagyon furcsa volt, hogy ő itt született és hogy egész életét ezekkel az emberekkel volt kénytelen leélni. Olyan furcsa, hogy egyszer majd ezek az emberek fognak a koporsója után haladni.” Ez a magára hagyott falu tényvalósága. És ide szaladnak írók, fiatalok, diákok és demagógok színért, gyógyulásért, antheuszi erőért! Ismerjétek meg előbb a falu igaz valóságát, ezt a mindnyájunk életébe vágó lehetetlenséget, érezhettek teherterel-valóságát, higgyetek Seghersnek, hogy itt emberek

hálnak és hullnak és nincsen szín, nincsen hang, csak temetőcsend, csak roppant szürkeség. Ezt a könyvet teherként cipeljük magunkkal tovább, a valóság szürke mindennapi ólomsúlya nem engedi meg a rohanást, a felgyulást, a mellreölelést, az átkot és glóriát. Tompa színtelen erőkkel kell birkózni és csak az utolsó mondat hasító fényénél világosodik a szürkeség. Allgeier, a szegény, aki a vérdíjból egy életre rendezhette volna szegénységét, a földjén dolgozik éppen, amikor a csendőrök az országuton kísérik a „gyilkos“-t... „kezeiből kiejtette a kapát és gyorsan lekapta a fejéről a kalapját, mintha egy halottat vinnének el mellette, vagy egy csecsemőt keresztelőre.“ Amikor ebből az atmoszférából ilyen mondat születik, akkor ez olyan mint egy ki nyilatkoztatás.

Seghers puritán realizmusa a cáfolhatatlan tényvalóságot közvetít, de nem kereste meg a lehetőségek realitását. Ezt a munkát Adam Scharrer végzi el parasztregényében (Maulwürfe. Malik, Prag). Egy paraszt, egy család, egy falu korrajza: a német paraszt-ság lényegregénye. Tényvalóság, melyet számításba lehet venni: nincs hozzáadva és nincs elvéve belőle semmi. A nagybirtok, a gazdag paraszt feleszi a kisparasztot. A dob pereg, parasztnémaság nézi egymást, a végső kétségbeesés ököllé feszül és van úgy, hogy lecsap elementáris erővel. Néhányan az osztályharc mentő fegyverét hozzák, élük és példázók, de a parasztbizalmatlanság huzódozik, hogy annál biztosabb szákmánya legyen a náci demagógiájának. Ahogy ez a náci-demagógia pénzzel, fenyegetéssel, jószóval, vállvergetéssel nyálazza körül a falut: ez a legtisztább parasztfogás. A szegénység egységét megbontani, a szegényparasztság bajaiból az elnyomók, a hátulröhögők tőkéjét kovácsolni: a scharrer-i realitás ijeszítő képet dokumentál. A regény különértéke, hogy a szűk falusi horizontra vetíti a hitlerizmus első hónapjait is. A parlament felgyújtásának komédiája itt is a demagógiának ad igazat. A nép rémülten adja tovább a hírt: „Urísten, mi várt volna a szegény népre, ha Thelmanék kerülnek uralomra.“ Ez a nép szava, ez a falu, a paraszt hite, ez a demagógia látható eredménye. Ezzel a realitással szemben, melynek itt a faluban ugyanúgy megvannak a maga S. A. legényei, máglyái, zsidai, foglyai és hullái, csak a vak Bloch mer hangosan szembeszállni: „Mit hoztatok? Félelmet. Mindenki fél a másiktól, senki többé hangosan beszélni nem mer. Így aztán nem marad más út, mint a földalatti. Az igazságot börtönbe és a föld alá lehet kergetni, de a világból elhazudni nem lehet.“ A parasztok, akik földtűrók voltak eddig is, vakondok, most léleekben is vakondok lesznek. A kiábrándulás lassan, kínos lassúsággal kezdődik: „ez az egész, ami itt történt, olyan akárcsak a száraz nyár. Irtózatos viharok, szélrohamok, de az eső csak nem akar megjönni.“ A hitlerizmusból kiábrándult parasztok Scharrer könyvében nem fogadkoznak, nem handabandáznak: a szárazság és az eső példájával ítélnék És ha itt és így indul meg a kiábrándulás, akkor ez mindennél több: a saját adottságukon át keresik meg a lehetőségek adottságát. A paraszt elégedetlensége ebben a pillanatban a vakondok földalatti útját járja. Scharrer puritanizmusa ennyit közvetít. Sem többet, sem kevesebbet.

„Mindannyian ülünk a sötétben... föld alatt egy egész ország“: írja a mai magyar költő. Az új német és a krónikus magyar valóság összelekezzett. A magyar földalatti vakondok-munka regényspecialistája Gergely Sándor. Új regényét (Pereg a dob) Seghers és Scharrer regényeivel együtt olvastam. Ez jó is volt, meg rossz is. Ha egymágában olvasom, akkor nem irhattam volna többet, mint amit már

megirtam e lapok hasábjain a Szu-ról és Embervásár-ról. A seghersi és scharrerri puritán realizmus után Gergely regénye — noha felgyült hang-, vér- és színkavargás — szintelenül, vérszegényen és süketen hat. Ez első pillanatban megdöbentett: hogy lehet, mint lehet? Gergely regénye célkitűzésében a maximumot adja, meg is oldja, tételét — a parasztfelgyulás spontaneitását beágyazni a pártmunka realitásába — pontosan levezeti, magyarázza, illusztrálja, a végén még egy szentimentális elcsuklásnak is pofot ad, hogy kikalapálja a veszteségek, hullások után a végmondatban a legyőzhetetlen reális folytatást: — és a regény tény valóságát mégsem érezzük! Az ismeretlen német valóságot, ahogy Seghers és Scharrer dokumentálják, jobban érzem és százszázalékos tényként könyvelem el, de a hozzám közelebb álló magyar valóságot, ahogy ezt ebben a regényben Gergely mutatja, nem érzem ilyen bizonyossággal. Gergely minden realitása mellett romantikus író. Faluszerelmes, parasztszerelmes. Kemény mokány magyarokban gyönyörködik. Benceze, a magyar paraszt és Dula Máté a tisztikülönítményes vezér Jókai-figurás regényhősként döngve, dübörögve vonulnak át a színen. Ezzel egy pillanatra sem akarom azt mondani, hogy az osztályharc regényeiből dobjuk ki a „kemény mokány“ ethnográfiai magyarságot. Hogy a kemény mokány magyarság nem színtelenedik el, hogy ma csak ott színesedik vérigaz figurává, azt Karikás Frigyes könyve bizonyítja. (Mindenféle emberek). Nincs az a Gyula diák, nincs az a Paulini mester, aki Karikásnál különb és igazabb magyarokat mintázhatna. Karikás könyve az első igazi reális magyar népkönyv, de Gergelynél papirosszagot érzünk, felfokozást, hozzáadást és így — valóságghamisítást. Korbély János alakját nehezen lehetne a magyar irodalomból kiradirozni, de Benceze mokány cimlap-képe erősebben él bennem, mint a regényformálta paraszthős.

Gergely regénye, mely egy árverés fókuszába sűríti a mai faluvalóságot, rőt fákyafénnyel lobog és vérfátyollal borítja be a mindennapot. A pacsaj árverés valóságából, mely annak idején tisztán és maradéktalanul dokumentálta világga a magyar falut, itt — ne fájjon és ne sértsen a szó — ponyvaregény lett. Ami ebben a regényben él, az elsősorban a tisztikülönítmények szadizmusa. Ebben a mai regényben — ezerkilencszázhuszas éleséggel! A tisztikülönítmények civillbe cseppenté tagjai és „uri szukák“ vágatnak itt felgyultan habzó paripákon, isznak és dözsölnek, vallatnak és lövöldöznek. A szegénység rónája felett vár gőgösködik, kazamatáiban politikai foglyok fetrengenek, esáskányos szegénység ostromolja a „várat“. A tisztikülönítményesek és székkapitányok, leventeoktatók és egyéb vitézek a foglyokat maguknak vindikálják, esendórlaktányát ostromolnak, stb., stb. Gergely noha célkitűzésében többet akart és látszatra többet is ért el mint Scharrer, regényt írt, könyvet írt elsősorban. A valóság szürke adottságának nehéz közvetítő munkája helyett a könnyebb rész, a szokványrekvizitumokat: a színt, a vért, a fákyát, a reflektort, az ágálást választotta és nem veszi észre, hogy ez az osztályellentétek világos egyszerű felvázolásának a rovására történik. A bestiálítás mánora visszafelé hat: a szadista képek halmaza felemészttette a fontosabb, a szürkébb, a mindennapi valóságot. A magyar falu szegénysége, kietlen szürkesége nem ad elég regényanyagot, nem dokumentálódott eléggé tisztán a különbözö Pacsákon? Mért kell Orgoványhoz visszanyulni, mért onnan borzalomszint és barbár hangulatot kölcsönözni? A magyar falu elproletarizálódásának okát, hogy lehet majdnem kizárólagosan a tisztikülönítményesek perverzítésából veti-

teni? Ez lenne az adekvát és okokat, magyarázatokat nyújtó ok-tükörkép? A falusi szegénység szürke valóságképét nem szabad fátylakkal kormozni és vérmámmorral elködölni, nem szabad ezt elsősorban egy olyan öntudatos és a munkásmozgalom mindennapjával ismerős írónak, mint Gergely Sándornak megtenni! Tudom, hogy túlszigorú mértékkel mértem, de egy Gergely regényről, mely elvetélte a dokumentum erejét: másképp írni nem lehet. Amikor a valóságközvetítésnek olyan puritán művészei vannak, mint Seghers és Scharrer, olyan fényalakjai mint Ludwig Renn, akkor a mi mértékünk csak puritán realizmus lehet!

(Stósz)

Fábry Zoltán

A MAI NÉMET EMIGRÁCIÓ ARCUNALAI

Az a nagy arányú küzdelem, amit Németországban a baloldal hosszú éveken keresztül a fasizmus mind fenyegetőbb veszedelme ellen folytatott, elsősorban írásban történt, még akkor is, amikor a fasizmus már tudatosan revolverekkel, bombákkal és hadseregekkel leste az alkalmas pillanatot, hogy a német birodalom egészére lecsapjon. Tagadhatatlan, hogy a Reichstag néri lángoszlopai a hitleri fasizmus diadalrajutását jelentették Németországban, de amiként a történelemben minden győzelem csak egy fejlődési szakasz kiugró és jellemző pontja, ugyanúgy a fasizmus németországi diadala is csak áthaladó szakasz — még pedig az utolsó — a tőkésrend önfentartásáért folyó küzdelmében. Erre a legkevésbé sem heroikus és magával ragadó győzelemre különben jól találunk Hegelnek Napoleon egyik győzelméről írott sorai: „... soha nagyobb győzelmet nem aratott, soha zseniálisabb lépést nem tett. De a győzelem ájult tehetetlensége még sohasem világlott ki élesebben, mint ebben a diadalban.” Ez az ájult tehetetlenség a német nacionalizmus mai esztelen militarista dühöngésében, s a fajelméletek járványszerű térhódításában tükröződik a legvilágosabban. Ezek azok a konkok, amikkel a német fasizmus propagandistái a tömegeket egy időre kielégíteni vélik, s kispolgári táborukat lekötik. A „zsidó fekély”-re rontó rohamesapatok tulajdonképeni célpontja a marxizmus és a liberális intellektualizmus volt. Az ilyenkép föld alá került mozgalmak élcsapata és vezérkara részben koncentrációs poklokba került, részben emigrációba kényszerült mindazokkal együtt, akik már tiszta intellektualizmusuk miatt ellenzéki erőt jelentettek a Harmadik Birodalom politikai törekvéseivel szemben. Elemi tévedés tehát a német emigrációról, mint „zsidó”-emigrációról beszélni, még ha az emigráltak jelentősebb része „zsidó” származású is. A ma már kissé elesenededett antiszemita kurzus Németországban elsősorban azoknak az erőeknek a kiirtására törekedett, amelyek a nemzeti-szocializmust politikai alapjaiban veszélyeztették, főleg a marxizmus kiirtására, amely tudvalevően a „zsidóság”-nak építte a fogalmát bontja fel, amely ellen a Harmadik Birodalom megtevesztő harca folyik. Hisz a „zsidó” proletáriátus lényegében ugyanannak a politikai és gazdasági polipnak az áldozata, amelynek a nemzsidó; a zsidó nagytőkések, háztulajdonosok és vállalkozók viszont élvezik azt a tényleges előnyt, ami tőkéjük miatt nekik még Hitleréktől is kijár. Erről a vérvő, kétarcú Németországról a legmaradandóbb dokumentumot a közismert Braunbuch (Edition Carrefour Paris, 1933.) szolgáltatja, mely a Harmadik Birodalomban ujrászületett inkvizíció és barbarizmus tombolását rögzíti meg az egyik, s a Nazi-Führer sehen Dich an! gyűjteménye (E. Carrefour) a második oldalon.